

Pusselmodell för undervisning enligt verksamhetsområde

Innehåll

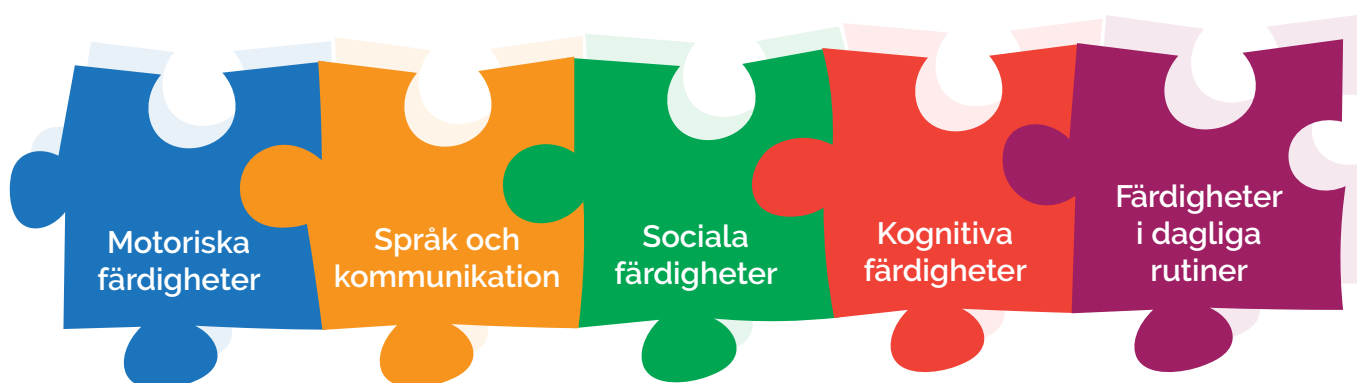
Vad är Pusselmodellen?	3
Så här använder du Pusselmodellen	4
 MOTORISKA FÄRDIGHETER	5
Att gestalta den egna kroppen	5
Grovmotoriska färdigheter	6
Finmotoriska färdigheter	9
Planering och styrning av motoriska funktioner	10
 SPRÅK OCH KOMMUNIKATION	11
Ömsesidighet i interaktionssituationer	11
Användning av kommunikationsmetoder och språkfärdigheter	12
Förstå tal och språk	13
Uttrycksförmåga	14
 SOCIALA FÄRDIGHETER	15
Förmåga att arbeta i grupp	15
Emotionella färdigheter och självregleringsfärdigheter	16
 KOGNITIVA FÄRDIGHETER	17
Sensorisk verksamhet	17
Slutledningsfärdigheter	18
Minne	20
Fonologisk medvetenhet (d.v.s. språklig medvetenhet)	20
Grundläggande färdigheter för att lära sig läsa och skriva	21
Grundläggande färdigheter och kunskaper i matematik	23
Verksamhetsstyrning	24
 FÄRDIGHETER I DAGLIGA RUTINER	25
Hälsa och säkerhet	25
Vardagsfärdigheter	26
Färdigheter i hemmet	29
Att röra sig i omgivningen	30
Fritidssysslor	31
Frågor som stöd för den sektorsövergripande måldiskussionen	32
Mer information och sakkunskap	34

Vad är Pusselmodellen?

Pusselmodellen är stödmaterialet för Valteriskolans läroplan som hjälper vid planering av undervisning enligt verksamhetsområde. I undervisning enligt verksamhetsområde ska de mål som ställs upp för eleven vara möjliga att uppnå, realistiska och meningsfulla för eleven. I undervisningen stöds elevens helhetsutveckling samt hans funktionsförmåga främjas och upprätthålls (GLGU 2014). Pusselmodellen erbjuder konkreta förslag för det sektorsövergripande IP-arbetet för de mer detaljerade innehållen i olika verksamhetsområden med tanke på elevens aktivitet och deltagande. Delområdena motoriska, sociala och kognitiva färdigheter, färdigheter i språk och kommunikation samt färdigheter i dagliga rutiner är betydelsefulla med tanke på elevens helhetsutveckling och tillväxt.

I Pusselmodellen har man utnyttjat den internationella klassificeringen av funktionstillstånd, funktionshinder och hälsa (ICF) samt innehållet i de mångsidiga kompetensområdena i grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen (GLGU 2014). Utgångspunkten för planeringen av undervisningen är elevens funktionsförmåga och de individuella behov som följer av den samt de mål för lärande och habilitering som stöder lärandet som utarbetats utifrån dem. De som arbetar med eleven ska vara i samförstånd om elevens funktionsförmåga. Pusselmodellen erbjuder dock inga planer för de konkreta övningar som skoldagen framskrider med. För varje elev ska man välja de individuella mål som bäst stöder elevens lärande och funktionsförmåga samt en lämplig tidpunkt, ett lämpligt sätt och lämpliga material för att öva på varje mål.

De IP-mål som ska övas väljs att inkluderas i skoldagens olika situationer och elevens personliga mål skapas enligt vilka funktioner som just nu är aktuella, meningsfulla eller motiverande för eleven att lära sig och stärka. Skoldagarna byggs upp som meningsfulla helheter för eleverna. I studier enligt verksamhetsområde utnyttjas alla vardagliga situationer, till exempel uppgiftslektioner, dagliga rutin-sysslor, utfärder och temadagar. En elev som studerar enligt verksamhetsområde drar nytta av mål som stärks i samma riktning på alla delområden i hans liv. De uppställda målen kopplas ihop med elevens styrkor och lärandet av sådant som eleven behöver övning och stöd i.

Så här använder du Pusselmodellen

Pusselmodellen har fem verksamhetsområden i enlighet med läroplanen. I den vänstra kolumnen i tabellerna i Pusselmodellen finns exempel på verksamhetsområdenas delområden. I mitten finns exempel på målen i den individuella planen för hur undervisningen ska ordnas (IP) och i den högra kolumnen finns praktiska exempel på hur eleven kan stödas i att lära sig färdigheter.

Exempel på att använda Pusselmodellen

När man granskar till exempel motoriska färdigheter kan elevens övningsobjekt vara användning av tillräcklig kraft och det därav härledda målet: "Eleven kan göra en klämrörelse med höger hand med hjälp av en verbal anvisning, till exempel när eleven klämmer på modeller eller en ketchupburk". Då är målet mycket konkret för eleven och hans vardag. I målet anges också med vilket stöd miljön stöder eleven i att uppnå målet. Strävar man efter självständig verksamhet eller har målet uppnåtts med hjälp av verbal handledning, bildstöd, modellering eller till exempel fysiska tips eller stöd? I handledningen beaktas att eleven får tillräckligt med tid för att agera enligt målet innan mängden stöd ökas. På så sätt kan målet mätas och bedömas.

När man funderar på målen lönar det sig att samtidigt fundera på elevens möjlighet att lära sig via verksamhetsmiljöer och verksamhetsmodeller som upprätthålls av vuxna. Det är viktigt att fundera på om det finns saker i omgivningen eller i de vuxnas kunskaper, färdigheter och handlingar som borde ändras för att eleven ska kunna använda sina befintliga färdigheter och lära sig nya färdigheter som är betydelsefulla för hen själv.

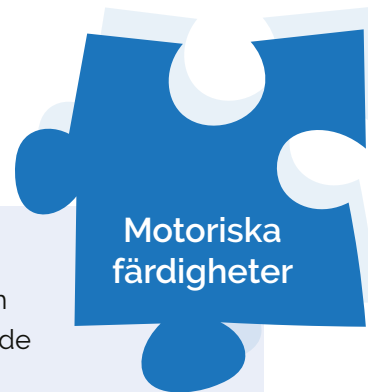
Pusselmodellen har fem verksamhetsområden med 22 underrubriker, och i dem ingår fler än 260 mer detaljerade ämnesshelheter. Även dessa är bara exempel för att väcka tankar om allt som verksamhetsområdena kan innehålla. När Pusselmodellen används som stöd för dokumentationen av IP-målen är det viktigt att hålla eleven i centrum för den sektorsövergripande diskussionen. Hurdan är elevens funktionsförmåga och vilka är de nya färdigheter som stöder just hans delaktighet och deltagande i den egna verksamhetsmiljön. I undervisning enligt verksamhetsområde ska de mål som ställs upp för eleven vara uppnåbara, realistiska och meningsfulla för eleven. I undervisningen stöds elevens helhetsutveckling och funktionsförmågan främjas och upprätthålls ([GLGU 2014](#)). Pusselmodellen berättar inte direkt för användaren vilka mål som ska väljas för eleven. När man utreder lämpliga mål hjälper det att fundera sektorsövergripande på vardagliga frågor tillsammans med eleven med hänsyn till hans ålders- och utvecklingsnivå.

I slutet av materialet har frågor sammanställts som stöd för den sektorsövergripande måldiskussionen.

Pusselmodellen

- 1) stöder en övergripande uppfattning av elevens funktionsförmåga
- 2) ger en modell för uppställningen av IP-mål och
- 3) hjälper med att beakta inverkan som de vuxnas aktivitet och lärmiljön har på eleven.

MOTORISKA FÄRDIGHETER

Delfaktorer i utvecklingen av att förflytta sig är utvecklingen av elevens motoriska färdigheter och fysiska egenskaper. Elevens positiva uppfattning om sin kropp och dess funktioner utgör grunden för elevens självbild och förtroende för sina egna förmågor. Aktiv verksamhet och övningar i motoriska färdigheter stöder och främjar utvecklingen av elevens rörlighet.

Målet med lärandet är att stärka elevens gestaltning av kroppen, främja utvecklingen av grov- och finmotoriska färdigheter samt lära sig att använda dessa i olika vardagliga situationer. Ofta möjliggör den vuxna utvecklingen av elevens motoriska färdigheter genom egen verksamhet och genom att anpassa omgivningen. Utgångspunkten är elevens motoriska styrkor och färdigheter som håller på att utvecklas. Dessutom behövs ett tillräckligt antal upprepningar och övningsmöjligheter i olika vardagliga situationer. Motoriska färdigheter anknyter till alla verksamhetsområden och utvecklingen av motoriska färdigheter stöder ofta också utvecklingen inom andra verksamhetsområden. Motoriska färdigheter övas naturligt som en del av andra verksamhetsområden.

Att gestalta den egna kroppen

"Med att gestalta den egna kroppen avses förmågan att identifiera och namnge olika kroppsdelar, förmågan att identifiera kroppens konturer och kroppens olika sidor samt förmågan att överskrida kroppens förmodade mittlinje."

Exempel på delområden inom verksamhetsområdet:	Exempel på IP-mål som ställts upp per verksamhetsområde:	Exempel på hur vi kan stöda eleven i att lära sig färdigheterna:
<ul style="list-style-type: none">• vänja sig vid beröring, annan sinnesstimulans och rörelse från en annan människa• gestalta den egna kroppen och dess delar genom en annan människas beröring• identifiera egna kroppsdelar• gestalta den egna kroppens och dess delars rörelser	<ul style="list-style-type: none">• Eleven kan ta emot förutsedd beröring i vardagen i ofta återkommande situationer.• Eleven kan uttrycka följande kroppsdelar med hjälp av ett beröringstips: huvud, knän, händer, mage.• Eleven kan klappa ihop sina händer med hjälp av verbal handledning.	<ul style="list-style-type: none">• användning av ett starkt och kännbart grepp• olika lekar och sånger med anknytning till kroppsdelar• kombinera sensoriska förnimmelser från kroppsdelarna i fråga med lekar och sånger• först visar man modell och styr elevens händer till klappar, senare visar man enbart modell eller ger verbal handledning

 Grovmotoriska färdigheter

"Grovmotoriska färdigheter innebär kroppens stora rörelser, som att springa och hoppa. Grovmotoriken kräver koordinerad verksamhet, vilket möjliggör balanserade rörelser och välkontrollerade positioner."

Exempel på delområden inom verksamhetsområdet:	Exempel på IP-mål som ställts upp per verksamhetsområde:	Exempel på hur vi kan stöda eleven i att lära sig färdigheterna:
<p>Hålla och byta ställning</p> <ul style="list-style-type: none"> kontroll över huvudets ställning och dess rörelser liggande på rygg vända sig på sidan och hålla sig på sidan vända från ryggliggande till mage och tvärtom ligga på mage höja sig till och hålla sig kvar i krypställning 	<ul style="list-style-type: none"> Eleven kan lyfta huvudet när hen vill titta på en bild eller ett föremål som intresserar hen. Eleven hålls på sidan utan stöd en liten stund t.ex. vid påklädning. 	<ul style="list-style-type: none"> väcka motivation och intresse för önskad aktivitet med hjälp av ett föremål eller en bild el. dyl. visa ett föremål/en bild el. dyl. på en höjd som gör att eleven måste lyfta på huvudet föra ett föremål/en bild el. dyl. i en riktning som gör att eleven måste vända sig på sidan
<p>Att sitta</p> <ul style="list-style-type: none"> sätta sig ner och komma ur sittande ställning sitta på olika underlag olika sittställningar <p>Förflyttning från sittande till stående och från stående till sittande ställning</p> <ul style="list-style-type: none"> stiga upp från sittande till stående sätta sig på sängkanten, en stol, toalettstolen, i bilen o.s.v. 	<ul style="list-style-type: none"> Eleven kan sitta på en bänk utan stöd i cirka fem minuter. Eleven kan stiga upp när hen förflyttar sig från rullstolen till arbetsstolen med hjälp av fysisk handledning under hela processen. Eleven kan självständigt bedöma ett lämpligt avstånd till stolen/bänken/toalettstolen när hen sätter sig. 	<ul style="list-style-type: none"> sitta på golvet, en bänk, en stol eller en boll öva sittandet t.ex. genom att böja kroppen framåt eller åt sidan, sträcka sig efter föremål sitta i olika ställningar: t.ex. helsittande och korsittande, sidosittande öva på att stå i olika situationer och olika långa tider så mycket som möjligt (t.ex. vid förflyttning från rullstol till stol t.ex. med hjälp av en rotationsbräda) visa modell och ge verbal handledning när det övas på att sitta ner i olika situationer.

Grovmotoriska färdigheter

Exempel på delområden inom verksamhetsområdet:	Exempel på IP-mål som ställts upp per verksamhetsområde:	Exempel på hur vi kan stöda eleven i att lära sig färdigheterna:
<p>Stå upp på olika sätt</p> <ul style="list-style-type: none"> knästående hukställning <p>Stående</p> <ul style="list-style-type: none"> stillastående 	<ul style="list-style-type: none"> Eleven kan med lätt fysisk handledning flytta fram höger fot i ansatsställning. Eleven kan själv stiga upp från golvet till stående ställning via huk ställning. Eleven kan stå stilla i cirka en minut självständigt, t.ex. när byxorna dras upp. 	<ul style="list-style-type: none"> titta på en bok/göra uppgifter i knästående med stöd av en bänk/stor boll mot höften vägleda eleven att gå ner från stående till huk och hålla i t.ex. vid bordskanten med händerna stå stilla och böja kroppen framåt eller åt sidan och sträcka sig efter ett föremål i olika riktningar
<p>Gå självständigt eller med hjälpmedel</p> <ul style="list-style-type: none"> gå framåt och bakåt, i sidled gå sträckor av olika längd gå på olika underlag gå i trappor att väja för hinder gående gå med gästativ, kryckor o.s.v. 	<ul style="list-style-type: none"> Eleven kan ta några steg åt sidan med stöd i samband med förflyttning. 	<ul style="list-style-type: none"> öva att ta steg med stöd och enligt modell i önskad riktning, t.ex. vid förflyttning till toalettstol förflytta sig i olika terrängar, i trappor, bland andra människor
<p>Förflyttning med hjälpmedel</p> <ul style="list-style-type: none"> rulla med rullstol köra elrullstol 	<ul style="list-style-type: none"> Eleven kan rulla med rullstolen med två händer från klassen till matsalen när hen tillfälligt får fysiskt stöd. Eleven kan styra en elrullstol i skolans korridor bland andra elever när hen vid behov får verbal handledning på avstånd. 	<ul style="list-style-type: none"> öva på självständigt rullande på korta sträckor, t.ex. i klassen, till toaletten o.s.v. öva på att köra elrullstol i ett större utrymme, t.ex. slalom för att undvika hinder i en gymnastiksal
<p>Övrig förflyttning</p> <ul style="list-style-type: none"> kravla, krypa, gå björn, klättra, hoppa, springa o.s.v. 	<ul style="list-style-type: none"> Eleven kan röra sig självständigt på golvet genom att krypa från en plats till en annan. 	<ul style="list-style-type: none"> väcka motivation och intresse för att förflytta sig överlag/på olika sätt se till att eleven har möjlighet att förflytta sig på olika sätt

Grovmotoriska färdigheter

Exempel på delområden inom verksamhetsområdet:	Exempel på IP-mål som ställts upp per verksamhetsområde:	Exempel på hur vi kan stöda eleven i att lära sig färdigheterna:
<p>Balans</p> <ul style="list-style-type: none"> • upprätthålla balansen sittande, stående och vid förflyttning • möjliggöra olika rörelseupplevelser (rulla, snurra, gunga) • att röra sig tryggt i omgivningen (på olika slags underlag och i terrängen) 	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven kan gå självständigt i terrängen i takt med den övriga gruppen, t.ex. på en skogsutflykt. 	
<p>Grenfärdigheter i gymnastik</p> <ul style="list-style-type: none"> • lekar • lagspel • olika grenförsök (t.ex. skridskoåkning, skidåkning, bollspel, simning) • användning av idrottsredskap 	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven kan spela brännboll när hen får tillfällig fysisk handledning i att kasta bollen. • Eleven kan åka skridskor självständigt med hjälp av en skridskokälke under skolans gymnastiklektion. • Eleven kan simma självständigt 10 meter med hjälp av simhjälpmedel. 	<ul style="list-style-type: none"> • bollen som används kan vara stor och långsam, bollen har en bjällra, har en klar färg o.s.v. • fundera på hur många spelare som är inne eller ute, hur stort området är • fundera på vilka hjälpmedel eller vilken hjälp eleven behöver för att kunna spela/delta
<p>Fysisk aktivitet och muskelstyrka</p> <ul style="list-style-type: none"> • fysisk aktivitet och ork • aktiv verksamhet och vila • muskelstyrka • återhämtning och avkoppling 	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven uttrycker när hen inte längre orkar stå, eftersom hen känner att benen blir trötta. • Eleven kan ligga stilla och slappna av en liten stund (10 min) medan hen lyssnar på musik. 	<ul style="list-style-type: none"> • rytmen mellan aktivitet och pauser • övning i avslappning och andning • uttryck hur eleven orkar i ord • man lär sig att identifiera hurdan elevens beteende är när hen blir överbelastad (t.ex. reagerar med beteende, hyperaktivitet, sömnhet)

Finmotoriska färdigheter

”Finmotoriska färdigheter innebär små rörelser som kräver noggrannhet. Dessa färdigheter utvecklas från de grovmotoriska färdigheterna. Övning i hantering av redskap är den bästa träningen också för finmotoriska färdigheter.”

Exempel på delområden inom verksamhetsområdet:	Exempel på IP-mål som ställts upp per verksamhetsområde:	Exempel på hur vi kan stöda eleven i att lära sig färdigheterna:
<p>Att använda händerna</p> <ul style="list-style-type: none"> • sträcka, skuffa, dra, kasta, gripa, ta stöd med händerna 	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven kan ta sin mössa från knaggen när hen får tillfällig fysisk handledning i att gripa tag i den. • Eleven kan själv skjuta upp dörren. 	<ul style="list-style-type: none"> • t.ex. att ta en mjukis/mössa först från en bänk och sedan från knaggen • att öva på att skuffa så att en vuxen skuffar en stor boll samtidigt som eleven skuffar tillbaka mot bollen
<p>Att använda händerna för att hantera föremål</p> <ul style="list-style-type: none"> • känna på, gripa, lösgöra, plocka upp, flytta ett föremål från en hand till en annan 	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven kan använda båda händerna när hen staplar två föremål på varandra, med verbal handledning. 	<ul style="list-style-type: none"> • t.ex. att känna på små och stora föremål, olika former och ytor • grepp med hela handen, pincettgrepp, penngrepp • i anslutning till behandlingen t.ex. bygga, samla ihop, utforma • träning av fingerrörelser t.ex. genom att beröra, trycka, svepa
<p>Lyfta och bära ett föremål:</p> <ul style="list-style-type: none"> • lyfta med en eller två händer • flytta från en plats till en annan med en eller två händer 	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven kan bära tunga föremål med två händer, t.ex. sin matbricka med kärl till returdisken när hen får kontinuerlig fysisk handledning. 	<ul style="list-style-type: none"> • man övar på att endast bära brickan, att föra bort tomma kärl med brickan

Finmotoriska färdigheter

Exempel på delområden inom verksamhetsområdet:	Exempel på IP-mål som ställts upp per verksamhetsområde:	Exempel på hur vi kan stöda eleven i att lära sig färdigheterna:
<p>Att använda händerna oftare och på mångsidigare sätt</p> <ul style="list-style-type: none"> • etablerad höger- eller vänsterhänthet • samarbete mellan ögon och händer • att agera med två händer • användning av den kraft som behövs vid manövrering med händerna • ändamålsenlig användning av hjälpmedel i arbete med penna, pyssel, handarbete och dagliga sysslor 	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven kan göra en luftmaska med hjälp av bildstöd. • Eleven kan göra en klämrörelse med höger hand med hjälp av en verbal anvisning, till exempel när hen klämmer på modellera eller en ketchupburk. 	<ul style="list-style-type: none"> • samarbete mellan ögon och händer kan övas tillsammans, t.ex. hålla i ett glas och en burk/kanna • luftmaskor kan göras med tjockt garn och stor virknål eller för hand i stället för en virknål • man kan öva att agera med två händer t.ex. så att båda händerna har samma uppgift eller händerna har olika uppgifter • man kan öva på att använda handstyrka på ett ändamålsenligt sätt t.ex. genom att vidröra/klämma, lyfta ett dricksglas, skriva • man kan öva på att använda händerna på ett mångsidigt t.ex. genom att använda mus, tangentbord och/eller pekskärm

Planering och styrning av motoriska funktioner

"Motoriska funktioner avser reglering av rörelser och position som ofta är viljestyrd verksamhet. De motoriska funktionerna planeras och styrs dock i hjärnan."

Exempel på delområden inom verksamhetsområdet:	Exempel på IP-mål som ställts upp per verksamhetsområde:	Exempel på hur vi kan stöda eleven i att lära sig färdigheterna:
<ul style="list-style-type: none"> • starta, stanna upp, byta riktning • identifiera en bra arbetsställning för en själv och vid behov korrigera ställningen 	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven kan enligt överenskommelse byta riktning när man visslar med visselpipa under gymnastiklektionen. • Eleven kan korrigera sin sittställning på en stol med hjälp av ett verbalt tips och vid behov ett beröringstips. 	<ul style="list-style-type: none"> • att röra sig i olika terränger samt att ändra på aktiviteten och rörelserna enligt behov (t.ex. att stiga upp på en liten eller stor sten) • jämförelse av dålig och god sittställning från ett fotografi

SPRÅK OCH KOMMUNIKATION

Språk och kommunikation

Utgångspunkten för lärande är att skapa växelverkan och övning i att förstå och producera kommunikation som bygger på växelverkan. Målet är att eleven ska kommunicera med sin omgivning, bli förstådd och själv förstå andra elever och vuxna.

I en tillgänglig kommunikationsmiljö används kommunikationsmetoder som stöder och ersätter talet, såsom bilder och stödtecken. Den vuxnas förmåga att vara intresserad, svara på interaktionsinitiativ och ge eleven tid att berätta gör det möjligt att främja elevens språk och kommunikationsfärdigheter.

Eleverna lär sig språk och kommunikation med hjälp av modellen som kommunikationspartnern visar. Med modellering avses att kommunikationspartnern visar modell för hur hjälpmedel för kommunikation används genom att själv använda det när eleven ser på. Man övar på färdigheter i alla vardagliga situationer.

Ömsesidighet i interaktionssituationer

Exempel på delområden inom verksamhetsområdet:	Exempel på IP-mål som ställts upp per verksamhetsområde:	Exempel på hur vi kan stöda eleven i att lära sig färdigheterna:
<p>Behov av uttryck och möten</p> <ul style="list-style-type: none">• reagera på någon annans närvaro• skapa kontakt (t.ex. ta ögonkontakt, röra vid någon, söka sig till någon annans sällskap) <p>Delad uppmärksamhet och målinriktad växelverkan</p> <ul style="list-style-type: none">• upptäcka, dela och upprätthålla ett gemensamt intresse• rikta kommunikationen till partnern• ta initiativ med stöd eller självständigt <p>Ömsesidighet</p> <ul style="list-style-type: none">• förmåga att vänta• förmåga att turas om• förmåga att inleda, fortsätta och upprätthålla interaktionen på ett sätt som lämpar sig för situationen	<ul style="list-style-type: none">• Eleven kan reagera genom att ändra sin min när hen hör sitt namn på nära håll.• Eleven kan reagera med sin röst på en annan människas beröring.• Eleven kan med sin blick uttrycka att hen vill ha bollen efter en verbal påminnelse ("när du vill ha bollen, titta på bollen och sedan på mig").• Eleven kan i en liten grupp vänta på sin egen tur tills föregående talares tur är slut med hjälp av bildstöd.	<ul style="list-style-type: none">• söka och hitta saker som är betydelsefulla för barnet• att vänta, ge tid och utrymme för kommunikationsinitiativ• kommunikationspartnerns sensitivitet även för små initiativ, uttryck och handlingar samt att svara på dem• anpassa det egna uttrycket enligt situation och kommunikationspartner• kontrollera gemensam förståelse

Användning av kommunikationsmetoder och språkfärdigheter

Exempel på delområden inom verksamhetsområdet:	Exempel på IP-mål som ställts upp per verksamhetsområde:	Exempel på hur vi kan stöda eleven i att lära sig färdigheterna:
<p>Användningsändamål och kommunikationsmiljöer</p> <ul style="list-style-type: none"> • förstå sambandet mellan en bild och ett föremål eller en sak • berätta, svara, fråga, kommentera, namnge, begära, hälsa, uttrycka ja/nej • artigt uttryck (tack, ursäkta) • uttrycka sin åsikt och vilja • uttrycka känslor och behov • uttrycka lekfullhet och skämt • förmåga att uttrycka att man inte har blivit förstådd • kommunikation i föränderliga situationer och i olika miljöer: en eller flera, bekanta eller främmande, jämnåriga eller vuxna som kommunikationspartner <p>Användning av kommunikationsapparater och kommunikationstekniker</p> <ul style="list-style-type: none"> • användning av mapp, talapparat, telefon, surfplatta, dator samt andra apparater och tekniker 	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven kan identifiera "WC"-symbolen i olika miljöer när hens uppmärksamhet styrs mot märket. • Eleven kan bjuda in en kompis till leken genom att teckna "leka" och titta på kompisen efter att ha fått en modell för handlingen. • Eleven kan uttrycka sin vilja att dricka: eleven väljer bilden dricka av två bilder när man frågar. • Eleven kan berätta om en händelse som är betydelsefull för hen själv med ett ord med sin kommunikationsapparat när hen först hänvisas till rätt kategori. • Eleven lär sig att rikta blicken för en tillräckligt lång tid på önskad markering med en ögonstyrd dator. • Eleven hittar självständigt sina familjemedlemmar i sin kommunikationsmapp, eftersom hen kommer ihåg rutten via kategorin människor. 	<ul style="list-style-type: none"> • möjliggöra olika kommunikationsmiljöer till exempel i lekar eller i situationer där man utträttar ärenden i skolan och på utflykter till närmiljön (t.ex. butiker) • möjliggöra situationer där eleven på eget initiativ kan berätta, vägra och skämta • uppdatera innehåll som är betydelsefullt för eleven i hjälpmedlen för kommunikation • de vuxna känner till innehållet i kommunikationshjälpmedlet och dess grundläggande teknik så att de kan vägleda eleven att lära sig använda apparaten i kommunikationen • inkludera, aktivt använda och modellera hjälpmedel för kommunikation i alla olika situationer och miljöer • eleven och närmiljön förbinder sig till överenskomna kommunikationsmetoder och söker sig till kommunikationshandledning vid behov

 Förstå tal och språk

Exempel på delområden inom verksamhetsområdet:	Exempel på IP-mål som ställts upp per verksamhetsområde:	Exempel på hur vi kan stöda eleven i att lära sig färdigheterna:
<p>Förstå icke-språkliga meddelanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • förmåga att förstå miner, gester och kroppsspråk • förmåga att förstå tonfall 	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven kan lugna ner sig på ett lämpligt sätt när man tecknar "vänta" på kroppen, eftersom hen förstår betydelsen av det som tecknats för hen. 	<ul style="list-style-type: none"> • att uttrycka icke-språklig verksamhet högt i situationskontexten
<p>Begrepps- och ordförråd, språkstruktur</p> <ul style="list-style-type: none"> • förstår grundbegreppen och vokabulären som ingår i elevens livsmiljö • förstår satsstrukturer och böjda ord • förstår frågor och instruktioner 	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven visar att hen förstår innebörden av frågeordet "var" i en kort mening när man i samband med frågeordet visar tecknet som föreställer det. • Eleven kan följa en illustrerad anvisning i två delar: t.ex. hämta en sax och klipp. 	<ul style="list-style-type: none"> • illustrerade anvisningar som stöd för förståelsen • modellering av ordförråd och satsstrukturer till exempel med kommunikationspärm

 Uttrycksförmåga

Exempel på delområden inom verksamhetsområdet:	Exempel på IP-mål som ställts upp per verksamhetsområde:	Exempel på hur vi kan stöda eleven i att lära sig färdigheterna:
<p>Uttrycka icke-språkliga meddelanden</p> <ul style="list-style-type: none"> • uttrycka tillstånd genom ljud, kroppsställningar och rörelser • ta uppmärksamheten och turen genom ljud och kroppens rörelser (t.ex. ansiktsuttryck, handrörelser och ställning) • uttryck med hjälp av teckningar och fotografier 	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven kan med sin röst be om uppmärksamhet från en bekant person som är i närheten. • När eleven berättar om ett fotografi/en teckning kan hen visa bilden för andra med hjälp av en verbal anvisning. 	<ul style="list-style-type: none"> • söka och hitta saker som är betydelsefulla för barnet • att vänta, ge tid och utrymme för kommunikationsinitiativ • kommunikationspartnerns sensitivitet även för små initiativ, uttryck och handlingar samt att svara på dem • anpassa det egna uttrycket enligt situation och kommunikationspartner • kontrollera gemensam förståelse
<p>Grundläggande språkfärdigheter, språkstruktur</p> <ul style="list-style-type: none"> • använder grundbegreppen och vokabulären som ingår i elevens livsmiljö • uttryck på meningsnivå som stöder förståelsen • behärska olika slags meningar (bl.a. frågesatser, förbudsfraser) 	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven kan vägra genom att uttrycka "jag vill inte" med sin kommunikationsapparat. 	<ul style="list-style-type: none"> • modellering av ordförråd och satsstrukturer till exempel med kommunikationspärm • berikande av elevens uttryck genom följdfrågor, precisering och utvidgning • söka meningsfulla ord för eleverna på individuell nivå • handledning till satsnivåer och mångsidig användning av språket (kommentarer, frågor, berättande o.s.v.)
<p>Artikulation</p> <ul style="list-style-type: none"> • uttryck är begripliga för bekanta och främmande människor (t.ex. genom tal eller tecken) 	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven producerar förståeligt de ord som är betydelsefulla för hen: GE, MAMMA, JA. • Eleven tecknar förståeligt och särskiljande: TYCKA OM, VILJA. 	<ul style="list-style-type: none"> • tala och teckna tydligt, lugnt och situationsbundet

SOCIALA FÄRDIGHETER

Målet för lärandet är att eleven ska arbeta i grupp samt utvecklas i att delta i verksamheten. Undervisningen omfattar agerande i olika miljöer som är betydelsefulla för elevens liv. Till de sociala färdigheterna hör också övning i interaktions- och emotionella färdigheter. Då eleven erbjuds upplevelser där hen kan lyckas genom försök i trygg omgivning stöds elevens självkännet och vilja att delta.

Då sociala färdigheter övas beaktas helheten: verksamhet som är meningsfull för elevens utveckling, övning av färdigheter som främjar funktionsförmågan och stöder eleven att delta och ansluta till verksamheten samt lösningar i anknytning till lärmiljö och verksamhetsmodeller.

Förmåga att arbeta i grupp

"Förmåga att arbeta i grupp innebär bland annat kamrat- och lekfärdigheter: förmåga att förhandla, turas om, dela med sig, lyssna och lösa konflikter i olika människorelationer."

Exempel på delområden inom verksamhetsområdet:	Exempel på IP-mål som ställts upp per verksamhetsområde:	Exempel på hur vi kan stöda eleven i att lära sig färdigheterna:
Kamrat- och lekfärdigheter <ul style="list-style-type: none">agera med bekanta och främmande människorförhandla, turas om, dela med sig, lösa konflikterlyssna på och beakta andraförmåga att be om och ge hjälpleka ensam, parallellt, tillsammans med andrafria lekar, regellekar, rollekar, fantasilekaratt ansluta sig till lekeniaktta sociala regler och avtalförmåga att läsa sociala situationer (t.ex. avstånd, gester)par- och grupparbetehålla kontakt t.ex. per telefon (samtal, meddelande, sociala medier)	<ul style="list-style-type: none">Eleven hälsar på sin kompis från ett lämpligt avstånd med en verbal anmärkning (i stället för att försöka lyfta kompisens skjorta i en mötessituation).Eleven kan låna sin leksak till en kompis bredvid sig när hen märker kompisens önskan med lite stöd av en vuxen.Eleven kan be om hjälp ("jag behöver hjälp") självständigt med sin kommunikationsplatta i en brädspelssituation.Eleven kan turas om i en liten grupp (4 elever) i en lek- och spelsituation som hen blivit bekant med.Eleven kan berätta innehållet i ett textmeddelande som skickas till elevens föräldrar (valbar bild och tillhörande meddelande) när berättandet stöds med en snabbteckning.När eleven känner saknad kan hen berätta om sin önskan att ringa sin mormor enligt en social bildberättelse.	<ul style="list-style-type: none">sociala bildberättelser som stöd för handledningen av verksamheten, detta som stöd för minnet för eleven och för att möjliggöra konsekvent vuxenhandledningen illustrerad påminnelsemall om vems tur det är att till exempel prata eller kasta tärningenkorta, enkla regellekar tydligt illustrerade steg för stegstegvis framskridande bildstöd med i aktivitetenlämpligt kommunikationshjälpmedel finns tillgängligt och med lämpligt stöd i alla situationer, även fritids- och övergångssituationer

Emotionella färdigheter och självregleringsfärdigheter

"Förmågan att vara medveten om, identifiera och uttrycka känslor, reglering av känslor samt förmåga till empati."

Exempel på delområden inom verksamhetsområdet:	Exempel på IP-mål som ställts upp per verksamhetsområde:	Exempel på hur vi kan stöda eleven i att lära sig färdigheterna:
<p>Identifiera och namnge känslor</p> <ul style="list-style-type: none"> • identifiera och namnge de egna samt andras känslor och tillstånd (t.ex. glädje, sorg, rädsla, ilska, saknad, trötthet) <p>Att uttrycka och reglera sina känslor</p> <ul style="list-style-type: none"> • uttrycka det egna känslotillståndet på ett sätt och med en styrka som lämpar sig för situationen • skilja mellan de egna och andras känslor • agera enligt regler och anvisningar • flexibelt byta verksamhet och beteende i olika situationer • framföra åsiktsskillnader och meningsskiljaktigheter samt besvara dem på ett lämpligt sätt 	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven känner igen känslorna glad, ledsen och arg på olika bilder. • Eleven kan med hjälp av bildpåminnelse teckna "hjälp" när hen behöver en lugn stund i gruppverksamheten (i stället för att välta bordet). 	<ul style="list-style-type: none"> • namnge elevens egna kroppsreaktioner och kombinera dem med en lämplig känsla t.ex. genom ord, bilder och tecken • strukturera andra människors handlingar och synliga känsloreaktioner för eleven t.ex. med hjälp av snabbritning • identifiera känslor i sagor, berättelser, pjäser, filmer, musik och diskussioner • stöd för identifiering av elevens egen aktivitet och återställande till en lämplig aktivitetsnivå till exempel med bilder: "Du ser trött ut... skulle det hjälpa att stretcha, promenera eller dricka ett glas vatten?"

KOGNITIVA FÄRDIGHETER

Undervisningen ska stöda utvecklingen av processer som relaterar till lärandet, minnet och tänkandet. Målet med lärandet är att eleven aktiverar sig och lär sig att använda sina sinnen för att uppfatta den omgivande verkligheten.

Lärandet av kognitiva färdigheter ska omfatta stimulering och övning av sinnen, delområden som främjar lärandet av val, klassificering, problemlösning och beslutsfattande samt orsakssamband. Målet med lärandet är att utveckla grundläggande färdigheter i läsning, skrivning och matematiska färdigheter. Läroämnenas innehåll kan ge material till lärandet av kognitiva färdigheter. I lärsituationerna och planeringen av undervisningen beaktas elevens individuella sätt och möjligheter att använda olika sinneskanaler och sensorisk information.

Sensorisk verksamhet

Exempel på delområden inom verksamhetsområdet:	Exempel på IP-mål som ställts upp per verksamhetsområde:	Exempel på hur vi kan stöda eleven i att lära sig färdigheterna:
Synbaserad verksamhet <ul style="list-style-type: none">• följa med blicken• hitta och identifiera objekt (t.ex. människor och föremål)• uppfatta miljön (t.ex. avstånd och relationer) visuellt• förflytta sig visuellt	<ul style="list-style-type: none">• Eleven följer med blicken ett föremål som förflyttas på cirka en meters avstånd med hjälp av verbalt stöd.• Eleven hittar självständigt sin plats på knaggen.	<ul style="list-style-type: none">• följa ficklampans ljus eller hur ett föremål som intresserar eleven rör sig• sortering av fotografier på personer som är bekanta för eleven• visualisera och förtydliga lär- och verksamhetsmiljöerna
Hörselbaserad verksamhet <ul style="list-style-type: none">• reagera på ljud• identifiera olika ljud• lokalisera ljud• skilja åt tal från andra röster• identifiera talaren baserat på rösten• identifiera rytm• identifiera en tonföljd	<ul style="list-style-type: none">• Eleven känner självständigt igen signalen för att tiden tar slut (bekant larmsignal från timern) i en klassituation.	<ul style="list-style-type: none">• övningar som hjälper att känna igen ett ljud och dess källa, t.ex. namnsånger• ljudbingo, t.ex. ljud som är bekanta från vardagen
Annan sensorisk verksamhet <ul style="list-style-type: none">• observera sinnesstimulans och reagera på den (t.ex. temperatur, vibration, tryck)• använda grundläggande sinnen i olika situationer (smak-, lukt-, känsel- och muskelsinne)	<ul style="list-style-type: none">• Eleven kan urskilja hett och varmt vatten med handen (bl.a. använda vattenkranen på ett tryggt sätt).	<ul style="list-style-type: none">• Undersöka olika material, namnge deras egenskaper (även visuellt stöd), minnas och jämföra.

Slutledningsfärdigheter

Exempel på delområden inom verksamhetsområdet:	Exempel på IP-mål som ställts upp per verksamhetsområde:	Exempel på hur vi kan stöda eleven i att lära sig färdigheterna:
<p>Val</p> <ul style="list-style-type: none"> • välja "ja" eller "nej" • val mellan konkreta, framlagda alternativ • val mellan symboliska alternativ (t.ex. säga alternativen högt eller visa dem som bilder) • val utan givna alternativ 	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven kan välja mellan fyra alternativ som stöds med bilder i lärsituationen. 	<ul style="list-style-type: none"> • i vardagen erbjuds eleven valsituationer som passar hans färdighetsnivå och som stärks med omedelbar respons (t.ex. när eleven tittar på mjölk i valsituationen verbaliserar man observationen: "Fint, du valde mjölk" och håller mjölken i glaset) • stöder elevens förmåga att rikta, upprätthålla och överföra sin uppmärksamhet till de saker och föremål som ska väljas
<p>Jämförelse och klassificering</p> <ul style="list-style-type: none"> • identifiera likadana saker • namnge egenskaper • klassificering/arrangemang enligt egenskaper (t.ex. färg, form, storlek, ätbara saker – icke ätbara saker) • namnge överordnade begrepp (t.ex. djur) • identifiera föremål utifrån beskrivning • beskriva ett föremål 	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven kan sortera illustrerade vardagsföremål enligt storlek med hjälp av en tydlig uppgiftsbotten (stor, medelstor, liten) när storleksskillnaden mellan föremålen är tydlig. 	<ul style="list-style-type: none"> • sortering av konkreta föremål (t.ex. para ihop strumpor) • leta efter former i ett rum eller i ett illustrerat material enligt modell och utan modell • övning i att beskriva föremål bekanta från elevens vardag • paruppgift där man gissar utifrån en beskrivning • öva överordnade begrepp med hjälp av bekanta begrepp i elevens vardag

Slutledningsfärdigheter

Exempel på delområden inom verksamhetsområdet:	Exempel på IP-mål som ställts upp per verksamhetsområde:	Exempel på hur vi kan stöda eleven i att lära sig färdigheterna:
<p>Förstå orsakssamband</p> <ul style="list-style-type: none"> • föremålets beständighet även om det inte är synligt (t.ex. gömma, leta) • observera inverkan av det egna agerandet och uttryckandet • be om hjälp och observera hjälpens inverkan • uppbyggnad av sambandet mellan lärsituationer och vardagens verksamhet 	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven kan leta efter ett föremål som intresserar hen när det göms framför eleven så att det är inom räckhåll för hen. • Eleven kan med hjälp av visuellt påminnelsestöd avbryta sitt agerande och väcka en närvarande människas uppmärksamhet genom sin beröring när hen behöver hjälp. 	<ul style="list-style-type: none"> • att göra miljön förutsägbar: att ordna lärmiljön så att den på ett mångfacetterat sätt styr elevens verksamhet • återkommande verksamhets-sätt och rutiner som skapas i början med hjälp av struktur-stöd • eleven påminns om verksamhetens mål med bilder • man ger modell i situationer för eleven, handleder verksamheten verbalt och ger eleven tid att uttrycka sig • man kan öva på den egna aktivitetens varaktighet med konkreta övningar som ger en omedelbar reaktion, såsom jag svingar knytnäven, varvid ljud hörs från trumman
<p>Lösning av problem</p> <ul style="list-style-type: none"> • identifiera problemet • begära om hjälp • hitta på en lösning med stöd eller själv • välja verksamhetssätt • hitta en lösning på ett problem som är betydelsefullt för en själv • använda hjälpmedel för att lösa problemet • utvärdera alternativa lösningar 	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven kan genom sitt agerande söka lösningar i vardagens ofta återkommande problemlösningssituationer ihärdigt och med hjälp av verbalt stöd: t.ex. flytta ett hinder som är i vägen så att den pågående verksamheten kan fortsätta. 	<ul style="list-style-type: none"> • eleven ges tid och stöd i rätt tid när hen genom försök och misslyckanden funderar på problemlösningssituationer i vardagen • snabbritning används som stöd för att observera en social situation • eleven kan med hjälp av handledning och modell utnyttja de hjälpmedel som står till förfogande i olika problemlösningssituationer i vardagen.
<p>Språklig slutledning</p> <ul style="list-style-type: none"> • ord- och begrepps-förråd • språkförståelse och språklig slutledning till exempel i diskussioner 	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven kan klassificera kläd- och mätterminologi enligt överordnade begrepp. 	<ul style="list-style-type: none"> • i samtal med eleven kan man t.ex. använda bilder för att öka ordförrådet och stödja språkförståelsen • diskutera vardagsobservationerna och slutsatserna i anslutning till dem tillsammans med eleven på en praktisk nivå, t.ex. väder – kläder, utrymme som används för att röra på sig – fart, observation av förmål i den egna kroppen – namnge behov.

 Minne

"Information sparas i minnet och kan återkallas till minnet vid behov."

Exempel på delområden inom verksamhetsområdet:	Exempel på IP-mål som ställts upp per verksamhetsområde:	Exempel på hur vi kan stöda eleven i att lära sig färdigheterna:
Arbetsminne <ul style="list-style-type: none"> tillfälligt hålla det hörda eller sedda materialet i minnet och hantera det agera enligt en kort anvisning (t.ex. visuellt stöd med bilder) 	<ul style="list-style-type: none"> Eleven kan spela minnes-spel med tre par när man vid behov lägger till ett ljudtips som stöd för minnet. Eleven kan agera enligt en anvisning i tre steg, med hjälp av bildstöd, i en bekant miljö. 	<ul style="list-style-type: none"> minnesspel av olika storlek och med olika innehåll använda bilder som stöd för minnet i olika situationer i vardagen, t.ex. klä på sig, packa ryggsäcken, tvätta händerna, agera enligt den egna rollen i en lek, utföra en uppgift
Långtidsminne <ul style="list-style-type: none"> lagra information, spara information, hämta information ur minnet, alltså återkalla information 	<ul style="list-style-type: none"> Eleven kan på begäran berätta namnet på en klasskamrat som är frånvarande från lektionen när hen ser de närvarande, eftersom hen då klarar av att minnas alla gruppens elever. Eleven kan berätta om gårdagens händelser med hjälp av ett alternativt tips: t.ex. badade du igår eller var du på biblioteket? 	<ul style="list-style-type: none"> gå igenom en bekant berättelse med egna ord tillsammans med eleven, dela upp berättelsen och beskriv centrala begrepp (t.ex. tips för återkallande och identifiering av alternativ som hjälp) använda externa redskap som stöder minnet (t.ex. kalender och påminnelser i telefonen)

 Fonologisk medvetenhet (d.v.s. språklig medvetenhet)

Exempel på delområden inom verksamhetsområdet:	Exempel på IP-mål som ställts upp per verksamhetsområde:	Exempel på hur vi kan stöda eleven i att lära sig färdigheterna:
Medvetenhet om ord <ul style="list-style-type: none"> skilja åt ordets längd och betydelse genom att höra och se skillnaden förstå sambandet mellan talade eller tecknade och skrivna ord 	<ul style="list-style-type: none"> Eleven kopplar ihop ordet hen hör med rätt sammanhang med hjälp av bildstöd: ren, ren, får, får, tak, tack. 	<ul style="list-style-type: none"> med hjälp av en bild åskådliggörs förändringen i ordets betydelse (ren: tvättad/djuret)

Fonologisk medvetenhet

Exempel på delområden inom verksamhetsområdet:	Exempel på IP-mål som ställts upp per verksamhetsområde:	Exempel på hur vi kan stöda eleven i att lära sig färdigheterna:
<p>Medvetenhet om stavelser</p> <ul style="list-style-type: none"> • stavelserytym i talat språk • dela upp ett talat och skrivet ord i stavelser • kombinera stavelser till ord • producera stavelser genom att skriva 	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven kan själv kombinera rätt stavelser till ord bland fyra alternativa stavelser. Orden är: mamma, pappa, mjölk. 	<ul style="list-style-type: none"> • funktionell uppdelning av ord till stavelser med hjälp av rörelse (klappa händerna, hoppa, stampa, nicka)
<p>Medvetenhet om rim</p> <ul style="list-style-type: none"> • identifiera rim • skapa rim 	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven lär sig med stöd av bilder att komplettera en välbekant rimramsa med rätt rim (3 rimpar). 	<ul style="list-style-type: none"> • leka med ord, korta meningar och rim
<p>Medvetenhet om fonem</p> <ul style="list-style-type: none"> • observera synliga drag i talet (läsa läppformer) • observera och skilja åt fonem • identifiera och namnge fonem • dela in ord och stavelser i fonem • kombinera fonem till stavelser och ord • dela upp minimipar 	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven känner igen ett visst fonem i ord som är bekanta för hen i en lista på sex olika ord. 	<ul style="list-style-type: none"> • eleven får hjälp med att upptäcka vilket fonem ett ord börjar eller slutar med • spela med ord och lösa stavelser

Grundläggande färdigheter för att lära sig läsa och skriva

Exempel på delområden inom verksamhetsområdet:	Exempel på IP-mål som ställts upp per verksamhetsområde:	Exempel på hur vi kan stöda eleven i att lära sig färdigheterna:
<p>Bokstavskunskap</p> <ul style="list-style-type: none"> • Identifiera och producera bokstäver, handalfabet och/eller punktbokstäver 	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven kan identifiera bokstäverna med anknytning till sitt smeknamn med ett litet muntligt tips. • Eleven kan själv skriva de två första bokstäverna i sitt namn på tangentbordet. 	<ul style="list-style-type: none"> • olika lekar och spel där man använder plastbokstäver, ärtpåsar med bokstäver eller illustrerat handalfabet • indelning i grupper enligt likadana bokstäver • övningar med penna med hjälppunkter och på datorn att skriva enligt modell • applikationer på surfplatta vid sidan av andra övningar

Grundläggande färdigheter för att lära sig läsa och skriva

Exempel på delområden inom verksamhetsområdet:	Exempel på IP-mål som ställts upp per verksamhetsområde:	Exempel på hur vi kan stöda eleven i att lära sig färdigheterna:
<p>Insikt om hur bokstäver motsvarar ljud</p> <ul style="list-style-type: none"> • kombinera de ljud som hörs med motsvarande bokstäver, handalfabet eller punktbokstäver • producera en bokstav utifrån ett ljud 	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven känner igen vokalerna (a, e, i) och motsvarande bokstäver bland sex alternativ. 	<ul style="list-style-type: none"> • olika lekar och spel där man använder plastbokstäver, ärtpåsar med bokstäver eller illustrerat handalfabet samt kombinationer av ljud/läppformer • modellering av nämnda ljud och motsvarande bokstav i olika situationer
<p>Identifiera och producera skrivna ord</p> <ul style="list-style-type: none"> • identifiera och producera vanliga och korta ord med den enklaste fonem- och stavelsestrukturen (t.ex. en- och tvåstaviga ord) • identifiera och producera bekanta hela ord som är viktiga för eleven • gå vidare till ord med mer krävande och längre fonem- och stavelsestruktur samt deras olika böjningsformer • namngivning 	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven känner igen hela ord som har nära anknytning till hens liv och vardag och är betydelsefulla för eleven själv: mamma, MAMMA, pappa, PAPPA, mommo, MOMMO, hem, HEM. • Eleven kan skriva namn på människor eller saker som är betydelsefulla för hen med hjälp av modell och med grundbokstäver: mamma, hem. 	<ul style="list-style-type: none"> • uppgifter där eleven får kombinera det skrivna ordet med ett foto/en bild eller ett föremål • göra val med hela ord, t.ex. till vem där hemma eleven vill ge en teckning hen gjort i skolan • spel och lekar där man utnyttjar hela ord
<p>Förstå och producera skrivna meningar</p> <ul style="list-style-type: none"> • läsa och producera enkla meningar (t.ex. "pappa simmar") • läsa och producera längre och mer krävande meningar • förstå meningarnas betydelseinnehåll 	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven kan med hjälp av kommunikationshjälpmedel läsa en mening med tre ord skriven med små bokstäver (ord med 2–3 stavelser) när hen får stöd i att hitta rätt kategori. 	<ul style="list-style-type: none"> • leka med meningar och skapa lustiga meningar i spel och lekar med hjälp av bilder och föremål • skriva korta meningar om den egna vardagen enligt modell • skapa meningar som ska kompletteras • använda hjälpfrågor och strukturmall för att skapa meningar: vem, göra, var, när

Grundläggande färdigheter och kunskaper i matematik

Exempel på delområden inom verksamhetsområdet:	Exempel på IP-mål som ställts upp per verksamhetsområde:	Exempel på hur vi kan stöda eleven i att lära sig färdigheterna:
<p>Matematisk-logiska färdigheter</p> <ul style="list-style-type: none"> • klassificera enligt en egenskap • känna igen motsatser: stor – liten, lång – kort, lätt – tung o.s.v. • jämföra egenskaper: liten – mindre – minst • placera i ordningsföljd enligt vald egenskap (t.ex. från minsta till största) • fortsätta en serie • hitta och fortsätta en serie som upprepas på samma sätt • förstå antalets varaktighet • förstå motsvarigheten mellan saker 	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven kan kombinera motsatser med hjälp av bildstöd: liten – stor, kort – lång, lätt – tung. • Eleven kan ordna sex föremål enligt ett tips (färg, storlek, likadan som på bilden). 	<ul style="list-style-type: none"> • eleven klassificerar saker enligt färg tillsammans med en vuxen • öva på färdigheterna med kroppsrytmer, föremål, genom att teckna och med praktiska exempel • man kan öva antalets varaktighet med hjälp av saker som eleven känner till och som representerar varaktighet, såsom handen har fem fingrar
<p>Relationsbegrepp</p> <ul style="list-style-type: none"> • behärskande av de vanligaste riktning- och proportionsbegreppen: t.ex. höger, vänster, uppe, nere, framför, bakom, i mitten, emellan, framåt, bakåt, vågrätt, lodrätt 	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven kan använda begreppen framför och bakom i rätt betydelse: kan berätta vem/vad som finns framför och bakom hen med hjälp av strukturstöd för specifik uppgift. 	<ul style="list-style-type: none"> • begreppen modelleras genom att placera föremål på olika platser i klassrummet och tillsammans gå igenom de relevanta begreppen • den egna kroppen används som stöd i lärandet • den egna kroppen i relation till utrymmet
<p>Färdigheter i talräckor</p> <ul style="list-style-type: none"> • räkna upp en talräcka framåt och bakåt • räkna upp en talräcka t.ex. med två siffrors mellanrum 2-4-6-8 • förstå talets plats i talräckan • identifiera och producera ordningsrelaterade begrepp (första, andra, tredje) • jämna och udda tal 	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven kan själv räkna upp siffrorna i talräckan 1–10. • Eleven kan ange sin egen tur genom att använda ordningstal (första, andra och tredje) med hjälp av bildstöd. 	<ul style="list-style-type: none"> • man övar på talräckor med hjälp av att klappa med eleven • man gör tillsammans en tallinje för att kontrollera om t.ex. talet 5 kommer före eller efter talet 2

Grundläggande färdigheter och kunskaper i matematik

Exempel på delområden inom verksamhetsområdet:	Exempel på IP-mål som ställts upp per verksamhetsområde:	Exempel på hur vi kan stöda eleven i att lära sig färdigheterna:
<p>Begreppet tal</p> <ul style="list-style-type: none"> • förståelse för att siffertecknet och talordet motsvarar varandra • jämföra små antal visuellt • räkna ut antal 	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven kan kombinera siffran och talordet inom talområdet 1–3 i strukturerade individuella uppgifter. • Eleven kan koppla siffer-symbolen 0 till begreppet som berättar om antalet "inget". 	<ul style="list-style-type: none"> • man övar tillsammans med eleven på att jämföra antal med föremål och bilder • man övar tillsammans med eleven att räkna ut antal på olika sätt, t.ex. genom att räkna upp och peka på de egna fingrarna, föremål eller bilder inom talområdet
<p>Grundläggande räknefärdigheter</p> <ul style="list-style-type: none"> • addition • subtraktion • övriga läroinnehåll i matematik 	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven kan addera inom talområdet 1–5 när man lägger till +1, med hjälp av konkreta hjälpmedel för att räkna. 	<ul style="list-style-type: none"> • i övningen används praktiska hjälpmedel för att räkna som motiverar eleven
<p>Mätning, tid och penningvärde</p> <ul style="list-style-type: none"> • förståelse för principen om mätning: längd, massa, volym • identifiera pengar och förstå deras värde • identifiera klockslag, jämna timmar, halva timmar 	<ul style="list-style-type: none"> • På en klocktavla med visare kan eleven visa klockslaget när skolan börjar (9.00) och när favoritprogrammet på tv börjar (18.00). På urtavlan finns ett bildtips om verksamheten vid timvisaren. 	<ul style="list-style-type: none"> • handla med leksakspengar och riktiga pengar • övning i att identifiera klockslag med hjälp av en undervisningsklocka (digital och med visare)

Verksamhetsstyrning

Exempel på delområden inom verksamhetsområdet:	Exempel på IP-mål som ställts upp per verksamhetsområde:	Exempel på hur vi kan stöda eleven i att lära sig färdigheterna:
<ul style="list-style-type: none"> • ställa upp mål • planera verksamheten • inleda verksamheten • följa en plan • slutföra verksamheten • utvärdera arbetet 	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven kan utföra en tredelad uppgift som hen getts genom att följa en illustrerad anvisning. 	<ul style="list-style-type: none"> • dela upp lektionen och uppgiftsskedena redan i planeringsskedet • bereda material som stöder lärandet • använda olika strukturer • stöda övningar i själv- och kamratbedömning

FÄRDIGHETER I DAGLIGA RUTINER

Färdigheter i dagliga rutiner

Färdigheter i dagliga rutiner innebär de färdigheter som människan behöver i sin vardag. Eleven övar i olika dagliga återkommande situationer på mål inom de olika verksamhetsområdena; motoriska, språkliga och kommunikativa samt sociala och kognitiva färdigheter. Dessa färdigheter stärker elevens möjlighet att vara en aktiv aktör i sitt eget liv.

Målet med färdigheterna i dagliga rutiner är att eleven ska kunna identifiera de saker och stunder där hen behöver hjälp och de saker som hen behärskar själv. Målet är att eleven ska lära sig att agera så självständigt som möjligt i sin vardag. Det är viktigt att hitta färdigheter som ger eleven "jag kan"-upplevelser.

Hälsa och säkerhet

Exempel på delområden inom verksamhetsområdet:	Exempel på IP-mål som ställts upp per verksamhetsområde:	Exempel på hur vi kan stöda eleven i att lära sig färdigheterna:
Omsorg om hälsan <ul style="list-style-type: none">• identifiera och uttrycka fysiska behov (t.ex. hunger, törst, kallt, varmt)• tillräcklig vila och sömn• följa en hälsosam kost• identifiera och uttrycka den egna aktivitetsnivån och hälsotillståndet (t.ex. trötthet, snuva, illamående)• tillräcklig motion och aktivitet i vardagen; nyttomotion• iaktta vård- och habiliteringsanvisningar (t.ex. läkemedelsbehandling)	<ul style="list-style-type: none">• Eleven kan berätta om sitt mående med hjälp av uppslaget "något känns fel" i sin kommunikationsmapp.• Eleven går raskt uppför och nerför trapporna i början och slutet av skoldagen så att hen hinner till lektionen/taxin – bildligt strukturstöd.	<ul style="list-style-type: none">• intensifierat samarbete med familjen i frågor som starkt återspeglas i olika livsmiljöer (t.ex. dygnsrytm)• uttrycka observationer om fysiska behov, aktivitetsnivå och hälsotillstånd i ord• inkludera övningar i att ta hand om hälsan i schemat
Identifiera och uttrycka sexuella behov <ul style="list-style-type: none">• uttrycka sexuella behov på ett ändamålsenligt sätt• identifiera och uttrycka saker som relaterar till sexuell trygghet	<ul style="list-style-type: none">• Eleven kan med hjälp av bilder berätta hur man ska agera gällande klädseln i samhallen (duschutrymmena, bassängutrymmena, omklädningsrummet).	<ul style="list-style-type: none">• övningar i att gestalta kroppen• sexualundervisning: lektioner och individuella samtal• överenskommelser; i vilken situation och på vilken plats är det tillåtet att ta tid för sig själv och ge uttryck för sin sexualitet

Hälsa och säkerhet

Exempel på delområden inom verksamhetsområdet:	Exempel på IP-mål som ställts upp per verksamhetsområde:	Exempel på hur vi kan stöda eleven i att lära sig färdigheterna:
<p>Omsorg om tryggheten och trygghetsfärdigheter</p> <ul style="list-style-type: none"> • identifiera, förutse och undvika farliga situationer • agera tryggt ensam och tillsammans • trygg användning av den digitala miljön 	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven kan röra sig lugnt i trappor med hjälp av en påminnelse genom beröring på axeln. • Eleven tillbringar rasten på överenskommet område, eftersom hen kommer ihåg överenskommelsen om saken. 	<ul style="list-style-type: none"> • stöda eleven att i sin egen verksamhet beakta verksamhetsmodeller som stöder säkerheten, t.ex. vid förflyttning • organisera omgivningen så att den stöder en trygg verksamhet, t.ex. genom uppmuntrande och visuella påminnelser

Vardagsfärdigheter

Exempel på delområden inom verksamhetsområdet:	Exempel på IP-mål som ställts upp per verksamhetsområde:	Exempel på hur vi kan stöda eleven i att lära sig färdigheterna:
<p>Omsorg om den personliga hygien</p> <ul style="list-style-type: none"> • tvätt och torkning • vård av kroppsdelar (t.ex. hud, tänder, hår, naglar) • se till att utseendet är vårdat 	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven kan tvätta händer och ansikte självständigt. • Eleven borstar tänderna enligt anvisningarna på bildstrukturen med fysiskt stöd av en vuxen i skolan efter lunch. 	<ul style="list-style-type: none"> • man övar dagligen och skapar upprepad praxis • instruktioner med bilder som stöd för minnet och verksamhetsstyrningen • man styr verbalt genom uppmuntran, påminnelser och positiv respons
<p>Toalettbesök</p> <ul style="list-style-type: none"> • identifiera och uttrycka behov att gå på toaletten • uträtta behov på toaletten • sköta om hygien och renlighet i samband med toalettbesök 	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven kan berätta självständigt när hen vill gå på toaletten. • Eleven kan sitta med fysiskt stöd på en vanlig toalett på skolans utflykter. 	<ul style="list-style-type: none"> • man övar på att uttrycka behovet med sin egen individuella metod; rösten, kommunikationsmapp, tecken, löstagbar bild el. dyl. • till en början skapas en tidtabell som stöd för toalettträningen
<p>Att klä på sig</p> <ul style="list-style-type: none"> • på- och avklädning • identifiera egna kläder och skor • klädsel enligt situation och väder 	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven kan ta på sig och ta av sig mössan med en verbal påminnelse. • Eleven kan öppna och stänga blixtlåset självständigt när ett hjälpsnöre som underlättar greppet är fäst vid blixtlåset. 	<ul style="list-style-type: none"> • man övar på att t.ex. använda båda händerna, gripa tag och släppa samt pincettgrepp i situationer för lärande och lek • övningarna och själva verksamheten ges den tid som behövs

Vardagsfärdigheter

Exempel på delområden inom verksamhetsområdet:	Exempel på IP-mål som ställts upp per verksamhetsområde:	Exempel på hur vi kan stöda eleven i att lära sig färdigheterna:
<p>Måltider</p> <ul style="list-style-type: none"> • välja och portionera mat och dryck • använda bestick och nödvändiga hjälpmedel (skära upp, föra maten till munnen) • äta och dricka • sköta om renlighet och iaktta bordsskick • delta i olika måltidssituationer (vardag, fest) 	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven kan med hjälp av ett kommunikationshjälpmedel berätta vad hen vill äta och dricka när hen ser bekanta alternativ. • Eleven kan skära upp maten med hjälp av gaffel och kniv, med fysiskt stöd. 	<ul style="list-style-type: none"> • man lär sig att identifiera olika livsmedel och berätta om sina egna preferenser eller matvanor • möjliggörs genom att ge tillräckligt med tid, erbjuda t.ex. bildstöd för valsituationen • öva på att använda båda händerna och öga-handkoordinationen i lär- och lekutrymmen
<p>Sköta om saker och omgivningens renlighet</p> <ul style="list-style-type: none"> • ta hand om de egna sakerna • ta hand om de gemensamma sakerna 	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven kan packa de saker som behövs i ryggsäcken med hjälp av bildstöd. 	<ul style="list-style-type: none"> • rutin, bilder eller schema som stöd för minnet
<p>Tidshantering</p> <ul style="list-style-type: none"> • identifiera och använda tidsrelaterade begrepp • uppfatta tidens gång • uppfatta händelsers kronologiska ordning (t.ex. före – efter, idag – i morgon – igår, nu – senare) • ålder och födelsedatum • kännedom om klockslag • fastställa, mäta och uppskatta tiden (t.ex. uppfatta uppgifternas eller pausens längd) • uppfatta tiden som reserveras för att göra saker • förstå tidtabellers betydelse 	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven kan berätta vilken dag det är i morgon med ett muntligt tips: "Idag är det tisdag, i morgon är det...". • Eleven kan planera sina aktiviteter under rasten så att de passar tidsschemat, eftersom hen uppfattar tidens gång genom Time Timer. 	<ul style="list-style-type: none"> • rutiner i olika situationer stöder lärandet av att uppfatta tidshantering • veckan och årscykeln åskådliggörs på ett synligt sätt i klassen, man använder konkreta hjälpmedel som stöder tidshanteringen
<p>Användning av pengar</p> <ul style="list-style-type: none"> • identifiera pengar • pengarnas värde och beräkning • använda pengar i konkreta situationer • penninganvändning och så självständig ekonomi som möjligt (konsumtion och sparande) • bekanta sig med olika betalningsmedel 	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven känner självständigt igen mynten och sedlarna 1, 2, 5 och 10 euro. • Eleven kan på begäran ge ett 1-euromynt i skolans café/ butik. 	<ul style="list-style-type: none"> • konkreta verktyg som stöd för lärandet • övningar i lär- och vardags-situationer; uppgifter, butiksbesök, lekar o.s.v.

Vardagsfärdigheter

Exempel på delområden inom verksamhetsområdet:	Exempel på IP-mål som ställts upp per verksamhetsområde:	Exempel på hur vi kan stöda eleven i att lära sig färdigheterna:
<p>Utnyttjande av informations- och kommunikationsteknik</p> <ul style="list-style-type: none"> • använda telefon, dator och surfplatta • applikationer, tillgänglighetsfunktioner • de hjälpmedel som behövs • sociala medier 	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven kan starta och logga in på sin enhet (bildstöd, bildsymbol vid inloggning). • Eleven håller fast vid den överenskomna tiden på telefonen eller datorn: man gör en snabbritad bildförsedd överenskommelse före aktiviteten och en muntlig anmärkning om överenskommelsen två gånger under aktiviteten. 	<ul style="list-style-type: none"> • man lär sig tillsammans att använda olika verksamhetsmodeller genom modellering och verbalisering • en timer eller anvisningar med bilder används som stöd för minnet och för att styra aktiviteten

 Färdigheter i hemmet

Exempel på delområden inom verksamhetsområdet:	Exempel på IP-mål som ställts upp per verksamhetsområde:	Exempel på hur vi kan stöda eleven i att lära sig färdigheterna:
<p>Att skaffa varor och tjänster</p> <ul style="list-style-type: none"> • göra inköp • uträtta övriga ärenden och skaffa tjänster (t.ex. post-tjänster, FPA-ärenden) 	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven kan göra en bildförsedd inköpslista med strukturstöd (t.ex. enligt ett stegvis uppläst recept). 	<ul style="list-style-type: none"> • man övar på att planera och göra inköp i vardagliga situationer
<p>Hushållsarbete</p> <ul style="list-style-type: none"> • bekanta sig med mat och smaker • planera och tillreda mellanmål och mat • handla enligt anvisningar och modeller • använda/rengöra kärl, arbetsredskap och hushållsapparater • duka bordet • portionera maten på tallriken • förvara mat • visar omsorg för säkerheten i köket • sköta kläder och andra textilier i hemmet; tvätta, stryka, vika • städning; plocka undan efter arbete, städa den egna arbetsplatsen, städa det egna rummet, använda städredskap • återvinning och avfallshantering • använda hushållsapparater 	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven kan själv ta mjölken från kylskåpet. • Eleven kan lägga kärnen i diskmaskinen med verbal handledning. • Eleven kan sortera skräp (10 skräp/paus) med bildstöd: plast, papp, glas, bio. • Eleven kan själv föra smutsiga kläder till tvättkorgen. 	<ul style="list-style-type: none"> • eleven ges den tid som behövs • man övar på att i lär- och vardagssituationer identifiera t.ex. återvinningsstationer och platsen för smutstvätt • eleven styrs verbalt, genom modellering och vid behov med visuellt stöd

 Att röra sig i omgivningen

Exempel på delområden inom verksamhetsområdet:	Exempel på IP-mål som ställts upp per verksamhetsområde:	Exempel på hur vi kan stöda eleven i att lära sig färdigheterna:
<p>Att röra sig på olika platser</p> <ul style="list-style-type: none"> • att röra sig hemma och i skolan • skolvägen • att röra sig i andra miljöer 	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven förflyttar sig självständigt i skolans lokaler vid förflyttningar som hen blivit bekant med. 	<ul style="list-style-type: none"> • man bekantar sig med lokalerna tillsammans, namnger och verbaliserar omgivningen • man övar på att röra sig självständigt, under övervakning och genom att så småningom överföra ansvar • man lär sig att beakta andra som använder lokalerna och säkerheten
<p>Att röra sig med hjälp av hjälpmedel och fordon</p> <ul style="list-style-type: none"> • bilresor • använda allmänna forskaffningsmedel • cykla • röra sig med hjälpmedel i olika situationer (t.ex. att välja ett lämpligt hjälpmedel) • iaktta trafikreglerna • beakta, identifiera och vara medveten om farliga situationer i trafiken 	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven kan välja ett förflyttningshjälpmedel som lämpar sig för situationen. • Eleven kan korsa vägen på ett tryggt sätt längs ett övergångsställe genom en muntlig påminnelse. 	<ul style="list-style-type: none"> • man övar på att identifiera sina egna resurser • man övar på att vara medveten om olika miljöer där man rör sig • man övar på att identifiera skyddsvägsmärket i omgivningen

 Fritidssysslor

Exempel på delområden inom verksamhetsområdet:	Exempel på IP-mål som ställts upp per verksamhetsområde:	Exempel på hur vi kan stöda eleven i att lära sig färdigheterna:
<p>Fritidssysslor i en bekant miljö</p> <ul style="list-style-type: none"> • avslappning på olika sätt ensam eller tillsammans • meningsfull fritidsverksamhet (t.ex. lek, läsning, musik, titta på videor) 	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven kan med hjälp av bildstöd berätta vad hen vill göra på fritiden (fyra alternativ). 	<ul style="list-style-type: none"> • man övar på att uttrycka sin egen åsikt • man bekantar sig med olika fritidsmöjligheter
<p>Hobbyverksamhet</p> <ul style="list-style-type: none"> • bekanta sig med hobbyer • pröva på hobbyer • hitta och inleda en meningsfull hobby • delta i hobbyer 	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven lär sig med stöd av en social bildberättelse att agera i biblioteket: returnerar böckerna, söker 3–5 nya låneböcker, använder en låneautomat och packar böckerna i väskan. • Eleven kan agera på tre olika platser som stöder hobbyer: biblioteket, bowlinghallen, simhallen. 	<ul style="list-style-type: none"> • eleven stöds att delta i hobbyverksamhet • hitta och stöda styrkor och intressen • skolans hobbyverksamhet • information om organisationers och föreningars verksamhet • samarbete med familjen ska beaktas ur fritidsperspektiv
<p>Deltagande i verksamhet i samhället och närmiljön</p> <ul style="list-style-type: none"> • använda olika tjänster (t.ex. gå på bio, konstutställning eller restaurang) • turism • delta i gemenskapliga evenemang (t.ex. klubbar, föreningar) 	<ul style="list-style-type: none"> • Eleven deltar 20 minuter åt gången i skolans gemensamma verksamhet och evenemang (stöd av en social bildberättelse och en liten frånvaropaus från utrymmet/verksamheten vid behov, varifrån eleven återvänder till verksamheten). 	<ul style="list-style-type: none"> • bekanta sig med och delta i elevkårens verksamhet • gemensamma utflykter och studiebesök • uppmuntran • sociala berättelser • hitta och stöda styrkor och intressen

Frågor som stöd för den sektorsövergripande måldiskussionen

Motoriska färdigheter:

- Vilka grundläggande motions- och redskapsfärdigheter behöver eleven för att kunna delta enligt sina önskemål och bättre än tidigare i verksamheten, spelen och lekarna i sin närmiljö?
- Är elevens rörlighet, ställning och balans sådana att den motoriska funktionsförmågan fortsätter att stödja funktionsförmågan och vara tillräcklig trots förändringar i kroppen i anslutning till tillväxten? Hur säkerställer vi detta i vardagen?
- Hur stödjer elevens nuvarande motoriska färdigheter eleven i att ta hand om sig själv? Hur stödjer de motoriska färdigheterna eleven i vardagliga situationer nu och inom den närmaste framtiden? Vilka saker beträffande motorik behöver eleven hjälp med nu? Hur kan man öka möjligheten till partiellt deltagande?
- Vilken form av fysisk aktivitet tycker eleven om? Kunde det bli en hobby som upprätthåller livskvaliteten och funktionsförmågan? Har eleven eller hela familjen någon hobby där eleven borde lära sig mer grundläggande motions- och redskapsfärdigheter för att kunna delta? Hur kan man lära eleven dessa färdigheter i skolan?

Språk och kommunikation:

- Hur säkerställer vi att eleven blir hörd i vardagen gällande sin egen vilja, sina önskemål, behov, observationer och känslor?
- Har eleven de färdigheter, stöd och redskap för kommunikationen som behövs för interaktion i olika miljöer? Har eleven tillräckligt med och regelbundna situationer där hen kan öva på nya kommunikationsfärdigheter? Kan eleven utnyttja sina befintliga kommunikationsfärdigheter?
- Är det nödvändigt att stärka elevens färdigheter i munmotorik som en del av kommunikationsfärdigheterna? Vilken inverkan har stärkandet av munmotoriken på färdigheter som är betydelsefulla för eleven och därigenom på hans funktionsförmåga?
- Vad begränsar för närvarande elevens lärande av kommunikationsfärdigheter? Vilka färdigheter borde eleven lära sig eller vi lära oss för att minska på att hinder för elevens lärande kan uppstå?

Sociala färdigheter:

- Hur stöder vi elevens aktivitet och delaktighet i olika situationer? Hurdana nya färdigheter kan eleven lära sig som hjälper eleven att allt bättre delta i verksamheten i olika livsmiljöer? Hurdan verksamhet deltar hen i nu och inom den närmaste framtiden? Hur kan vi ändra den egna, elevens eller skolgruppens verksamhet så att elevens deltagande i den gemensamma verksamheten kan öka?
- Får eleven trots sin funktionsnedsättning vara ett barn? Får eleven färdigheter att växa upp till en ung person? Stöder vi hans utveckling mot vuxenlivet? Hur ska vi göra det?
- Vilka färdigheter och stöd behöver eleven för att kunna skapa och upprätthålla människorelationer som är betydelsefulla för hen själv? Hur kan vänskap förverkligas för eleven? Hurdana möjligheter för lärande erbjuder vi eleven för att öva på kamratrelationer?
- Hurdana interaktionsfärdigheter och sociala färdigheter behöver eleven i olika situationer och på olika platser? Finns det någon situation eller plats där eleven ännu inte kan delta fullt ut på grund av bristfälliga sociala färdigheter? Vilka är dessa färdigheter?
- Vet eleven vad som förväntas av hen i olika sociala situationer – även i de situationer som vi lätt tar för givna? Hur stöder vi eleven i socialt krävande situationer?
- Kan eleven söka sig till ensamhet, slappna av och återvända uppfriskad till sociala situationer? Vet vi hur eleven slappnar av bäst? Har eleven möjlighet att lära sig färdigheter i att slappna av?

Kognitiva färdigheter:

- Hur stöder eller begränsar elevens sinnen och sinnesintegration hans vardag och lärande? Vilka färdigheter och sinnesövningar samt hurdan förståelse och kunskap behöver eleven för att uppfatta och behärska sig själv och sin livsmiljö? Vad måste vi inse och göra i vardagen för att stödja elevens lärande?
- Har eleven tillräckligt med kunskap, färdigheter och förståelse för orsakssamband som uppmuntrar eleven till att vara aktiv i sin livsmiljö? Vilka hjälpmedel skulle eleven ha nytta av? Behöver eleven stöd för att förstå föremåls beständighet? Förstår eleven betydelsen hos de begrepp som ofta används i vardagen? Kan hen själv använda begrepp och överordnade begrepp för att beskriva, klassificera eller organisera sina observationer och erfarenheter?
- Hurdana beslut som gäller hen själv deltar eleven i? Har eleven getts möjlighet att öva på beslutsfattande som gäller hen själv? Vilka hjälpmedel som stöder val behöver eleven för att kunna fatta så självständiga beslut som möjligt?
- Känner eleven igen sitt namn och hur det stavas? Kan hen skriva sitt namn och med vilket redskap? Vilka andra saker, platser och människor i elevens liv är nyttiga att identifiera som hela ord och vilken inverkan har denna färdighet på elevens livskvalitet? Hur kan identifieringen av hela ord i större utsträckning utnyttjas som en funktionell färdighet i elevens vardag? Har eleven möjlighet att lära sig identifiera alfabetet eller till och med lära sig att läsa? Vilken betydelse skulle läskunnighet ha för elevens livskvalitet?
- Förstår eleven de antalsbegrepp som vi använder i vardagen? Vilka begrepp inom vardagsmatematiken behöver eleven i vardagen för att bli förstådd bättre? Har eleven möjlighet att funktionellt utnyttja vardagliga färdigheter i matematik i olika situationer? Vad kunde ingå i "vardagsmatte" som är nyttig för eleven i vardagliga miljöer nu och i framtiden?

Färdigheter i dagliga rutiner:

- Har eleven en jämlik möjlighet att delta i livet och verksamheten i sin skolgemenskap och livsmiljö? Vilka färdigheter behöver eleven lära sig för att komma över de hinder som finns för deltagande? Vilka färdigheter behöver vi andra först lära oss? Hurdana miljö- och rutinförändringar måste göras i vardagen?
- Har eleven en tillräcklig känsla av kontroll över frågor som gäller hen själv (på stund-, dag-, vecko-, månads-, års- och framtidsnivå)? Har eleven möjlighet att delta i planeringen av sitt liv? Vilka hjälpmedel för tidshantering skulle eleven ha nytta av?
- Har eleven getts möjlighet att regelbundet gå på toaletten och att lära sig bli torr? Hur kan eleven berätta att hen behöver gå på toaletten? Är denna metod tillräcklig i olika livsmiljöer?
- Har eleven getts möjlighet, utrymme och tid över en längre period att lära sig att äta mångsidigt? Sker övningen i en situation som är emotionellt trygg för eleven? Vilket är nästa steg mot att äta på ett sätt som motsvarar åldern?
- Hur deltar eleven i att klä på och av sig? Hurdant stöd och vilka hjälpmedel behöver hen? Får eleven möjlighet att göra val som gäller hen själv?
- Upplever eleven att hen är skicklig och accepterad i sin livsmiljö, även om hen behöver hjälp för att klara sig? Utnyttjas möjligheten till partiellt deltagande i vardagen?
- Vilka färdigheter och saker är viktiga för eleven? Har eleven möjlighet att öva på och inkludera sådant som är viktigt för eleven själv i sitt liv?
- Vilka färdigheter och hurdant stöd behöver eleven för att vardagen ska vara trygg? Hur kan man i skolan stödja eleven i förmågan att ta hand om sig själv? Vilka är dessa färdigheter för den här eleven?
- Hurdana förändringar måste göras i vardagens vanliga dagliga funktioner för att stödja eleven att växa upp till ung och vuxen? Vilka nya vardagsfärdigheter behöver eleven i nästa skede av livet?

Mer information och sakkunskap

Valteri är ett riksomfattande center för lärande och kompetens som lyder under Utbildningsstyrelsen. Valteri stöder förverkligandet av närskoleprincipen genom att erbjuda mångsidiga tjänster för behoven av allmänt, intensifierat och särskilt stöd. Valteris uppgift är att stärka kommunernas tjänster inom stödet för lärande och skolgång. [Valteri erbjuder handledning i undervisning enligt verksamhetsområde. Bekanta dig med tjänsterna och kontakta Valteris sektorsövergripande expertgrupp.](#)

Den avgiftsfria webbtjänsten [Toimintakykyarvio](#) (Bedömning av funktionsförmågan) kartlägger elevens, vårdnadshavarens och personalens gemensamma syn på elevens funktionsförmåga på ett omfattande sätt utifrån ICF-klassificeringen.

Mer läsning och information om undervisning enligt verksamhetsområde finns på [VIP-nätverkets webbplats](#).